

Eräs isonvihan arvoituksellinen välivaihe

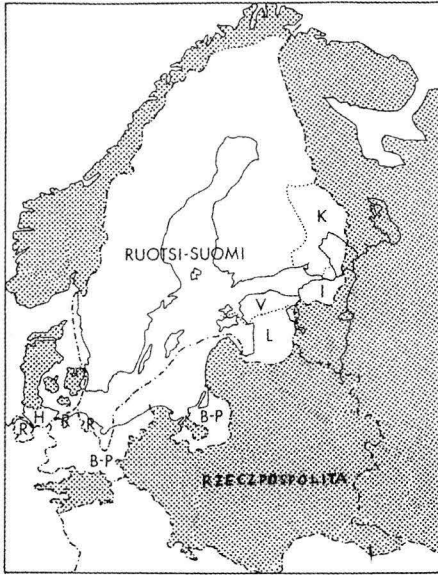
Selostaessaan historian tapahtumia niiden kuvaaja pyrkii yleensä makrotason esitykseen, jossa pääpaino kohdistuu asiaan kuuluvien yleistekijöiden kuten taloudellisten, sosiaalisten, poliittisten ja sotilaallisten syy-yhteyksien kuvaukseen. Viime aikoina on mahdollisena vastareaktion noussut esiin toinen, mikrotason, esitystapa. Tämä lähtee tavallaan ruohonjuuritasolta keskittymällä yksilön kohtaloon historian murrosvaiheessa. Esimerkkeinä tällaisesta esitystavasta voisi mainita Peter Englundin teoksen ”Poltava” ja Heikki Ylikankaan ”Tien Tampereelle”. Seuraamalla yksittäisen henkilön vaiheita mullistusten kohteena voidaan täydentää ja tarkistaa yleishistorian tulkintaa. Tätä on seuraavassa sovellettu kahden henkilön, Viipurin porvarin David Sesemannin ja narvalaisen aliupseerin Mickel Swartzin kohtaloihin isonvihan aikana.

Tämä kirjoitus on omistettu David Sesemannin jälkeläisen Georg Sesemannin (1915–1981) muistolle. Hänen tutkimuksensa ovat kirjoituksen perustana.

Suuren Pohjan sodan yleispiirteet

Kertaamme lyhyesti Suuren Pohjan sodan päätapahtumat. Saksin vaaliruhtinas August II, joka samalla hallitsi yhtyneiden Puolan ja Liettuan tasavaltaa, Rzeczpospolitaa, kokosi vuoden 1699 lopussa Ruotsin vastaisen liittoutuman, johon Saksin lisäksi kuuluivat Venäjä ja Tanska (kuva 1). Sotatoimet alkoivat vuonna 1700, jolloin saksilaiset, kysymättä lupaa Rzeczpospolitalta, helmikuussa hyökkäsivät sen alueelta Ruotsin hallitsemaan Liivinmaahan ja piirittivät Riian, samalla kun tanskalaiset miehittivät Ruotsin kanssa liitossa olevan Holsteinin herttuakunnan.

Kesällä Ruotsin nuori kuningas Kaarle XII ylitti armeijoineen brittiläis-hollantilaisen laivaston tukemana Juutinrauman, hyökäten suoraan Kööpenhaminaa vastaan, mikä pakotti Tanskan pikaiseen rauhantekoon elokuussa 1700. Samanaikaisesti ryhtyi tsaari Pietari sotatoimiin Viron suunnalla keskittyen Narvan piiritykseen, mikä kuitenkin venyi myöhäiseen syksyyn. Käyttäen hyväksi saksilaisten osittaista vetäytymistä Riian suunnalla Kaarle XII kokosi armeijan Viroon ja murskasi marraskuussa äkkirynnäköllä Venäjän piiritysarmeijan Narvan edustalla. Tarkoituksena saada Rzeczpospolita liittolaisekseen hän hyökkäsi ilman sodanjulistusta sen alueelle 1701. Hänen hankkeensa asettaa tasavaltaan mieleisensä hallitsija1704 ei tuonut rauhaa. Kuningas Augustille uskolliset joukot kiihdyttivät sotaa Ruotsin joukkoja vastaan. Lublinissa pidetyt valtiopäivät päättivät vihdoinkin julistaa Ruotsille sodan ja liittoutua Saksin ja Venäjän kanssa. Tasavallassa sota jatkui vielä viisi vuotta. Vuonna 1706 Kaarle XII tunkeutui joukkoineen Saksiin ja pakotti August II:n rauhaan jossa tämä luopui Puolan ja Liettuan kruunuista.

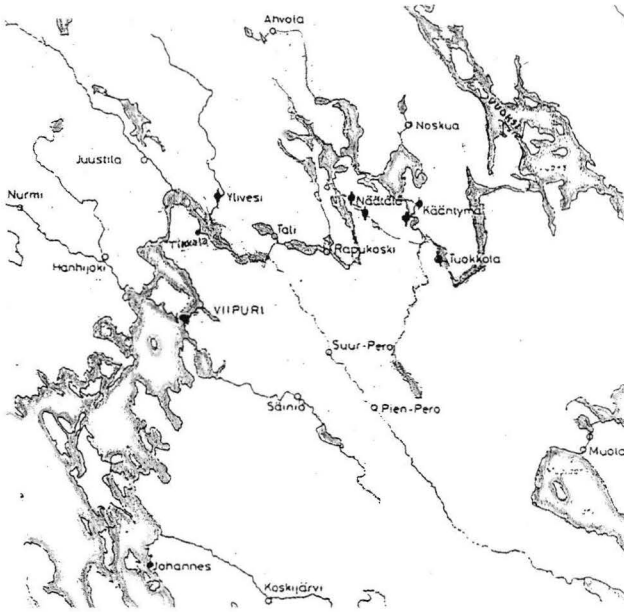

Kuva 1. Ruotsi-Suomen vastainen liittokunta vuoden 1699 lopulla rasteroituna. K = Karjala, I = Inkerimaa, V = Viro, L = Liivinmaa, B-P = Brandenburg-Preussi, R = Ruotsin saksalaiset omistukset, H = Holstein.

Tänä aikana tsaari Pietari oli vallannut Inkerin ja osan Liivinmaata. Vuonna 1707 Kaarle XII kääntyi vihdoon Venäjää vastaan, mutta Ruotsin hyökkäys päättyi 1709 Pultavassa murskatappioon. Kuningas pakeni Turkkiin ja jäi sinne viideksi vuodeksi. Sillä aikaa Ruotsin alkuperäiset viholliset kävivät yhdessä uudella voimalla Ruotsin kimppuun. Venäläiset valloittivat Baltian ja Suomen, ja muut liittoutuneet ahdistivat Ruotsin Pohjoissaksassa olevia alusmaita. Kaarle pakeni Turkista 1714, ja jouduttuaan luopumaan viimeisestä Saksan tukikohdasta Stralsundista hän palasi Ruotsin kamaralle joulukuussa 1715. Tällöin Ruotsi oli menettänyt Suomen, Baltian ja kaikki Saksassa olevat alueet.

Koska Kaarrella ei ollut perillisiä, kysymys kruunun perimyksestä oli hänen pitkän poissaolonsa aikana tullut polttavaksi. Mahdollisina kruunuperijöinä tulivat kysymykseen hänen sisarensa Ulrika Eleonora, joka oli naimisissa Hessenin maakreivin Fredrikin, kanssa sekä hänen vanhemman sisarensa Hedvig Sofian poika, alaikäinen Holsteinin herttua Karl Fredrik. Holsteinilaisten ja Hesseniläisten välillä käytiin Kaarlen poissa ollessa kätkettyä valtataistelua. Hesseniläisten puolue oli valtaneuvostossa voiton puolella, mutta Kaarlen palatessa 1715 hän otti luottomiehekseen holsteinilaisen vapaa-herra Görtzin. Tälle kuningas uskoi sisä- ja talouspolitiikan lisäksi myös ulkopolitiikan hoidon. Görtz piti Tanskaa Holsteinin miehityksen takia päävihollisena ja pyrki kaikin tavoin aikaansaamaan rauhan Venäjän kanssa, jotta Ruotsi voisi suunnata koko voimansa Tanskaa vastaan. Vaikka Kaarle vastusti jyrkästi kaikkia alueluovutuksia idässä, hän hyökkäsi kuitenkin keväällä 1716 Norjaan. Lyhyt sotaretki päättyi ruotsalaisten tappioon, mutta Kaarle ei luopunut Norjaan kohdistuvasta valloitusaikeestaan.

Kesällä 1716 Ruotsin vastainen liittoutuma, johon myös Englanti ja Hollanti olivat liittyneet, keräsi valtuisan laivaston Kööpenhaminan edustalle. Tarkoitus oli hyökätä Skooneen, missä Kaarle joukkoineen odotti maihinnousua. Yllättäen Pietari, joka itse oli läsnä, riitaantui Tanskan kuninkaan kanssa ja poistui Ranskaan. Seurauksena oli, että koko maihinnousuhanke haudattiin. Olihan selvää, että Skooneen liittäminen uudelleen Tanskaan ei Juutinmaan läpikulkua ajatellen ollut läntisten merivaltojen eikä Venäjänkään intressissä.

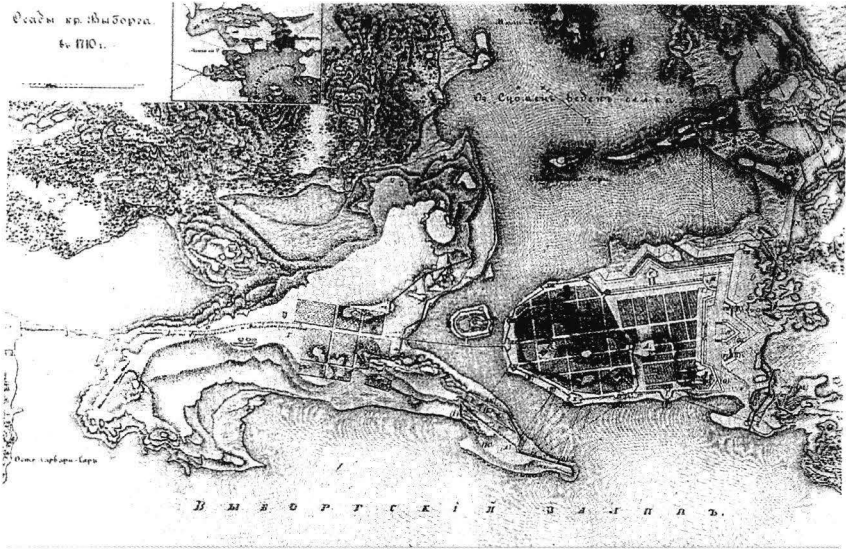
Kuva 2. Kartta Viipurin ympäristön sahoista 1700-luvulla, ○. Mustalla ympyrällä on merkitty Sesemanin vuosina 1708–25 perustamat sahat, ●.

David Sesemanin vaiheet sodan aikana

David Sesemanin kohtalo Isonvihan aikana kytkeytyi paitsi itse sotatapahtumiin myös Viipurin sijaintiin Kannasta halkovan vesiväylän länsipäässä. Vuoksi jakautui Kes-kikannaksella kahteen haaraan joista läntinen, vuolaampi laski Viipurin Lahteen ja itäinen Käkisalmen kohdalla Laatokkaan. Nämä jokihaarat muodostivat kulkuväylän Laatokasta Suomenlahteen, jota myös pienemmät merialukset pystyivät käyttämään. Väylän molempiin päihin syntyi kauppapaikkoja, Käkisalmen ja Viipurin edeltäjiä, jo 1100-luvulta alkaen. Voimakkaamman maan kohoamisen takia läntinen haara kuroutui umpeen 1400 luvulla. Vesiliikenne jatkui kevyemmillä veneillä, jotka oli vedettävä enenevien vetokynnysten yli. Jo 1500 luvulla ruvettiin raivaamaan läntisen haaran jäänteitä uittoväyläksi ja koskiin rakennettiin vesimyllyjä ja sahoja. Stolbovan rauhan jälkeen 1617 Viipurin asema oli vähemmän uhanalainen, mutta toisaalta Viipuri menetti Venäjän läpikulkukaupan Nyenin kaupungille Nevajoen suussa.¹ Tämä johtui sekä Nyenin edullisemmasta sijainnista että Viipurin ja Laatokan välisen vesiväylän umpeutumisesta.

Viipurin valtakorvariston keskuudessa saksan kielellä oli jo keskiajalta lähtien vahva asema. Kun 1600 luvun puolivälissä Lyypekistä saapui nuori poikamies Hans David Seseman Viipuriin, hänellä ei ollut vaikeuksia päästä oikeusneuvoksen ja linnankreivin Kaspar Tielen vävypojaksi ja sittemmin kohota myös raatimieheksi. Hänellä oli kaksi tytärtä, Margareta ja Elisabeth, ja kaksi poikaa, David ja Filip.

¹ Ruuth J. V. et al., *Viipurin kaupungin historia II*. Helsinki 1974, s. 10.

Kuva 3. Kartta Viipurin piirityksestä v. 1710. David Sesemannin talo sijaitsi entisen Harmaiden Veljesten luostarin vieressä lähellä kaupungin pohjoismuuria, +.

1600 luvun lopussa Viipurin vienti käsitti pääasiassa tervaa ja tukkeja. Puutavaran osuus väheni, kun hollantilaiset, jotka olivat perustaneet uudentyyppisiä ohutteräsahoja Narvaan ja Nyeniin, siirtyivät kuljettamaan puuta sahatavarana Manner-Eurooppaan. Suuren Pohjan sodan syttyttyä ja Pähkinälinnan (1702) ja Nevanlinnan (1703) menetyksen jälkeen sotatoimet lähestyivät myös Viipuria, ja sen rapistuneita muureja ruvettiin kiireisesti vahvistamaan. Lokakuussa 1706 kaupunki koki ensimmäisen piirityksen, jonka se kesti hyvin, mutta sen ympäristöä hävitettiin perusteellisesti.² Siitä huolimatta perustettiin vielä tämän jälkeen Viipurin ympäristöön useita sahoja. Niinpä David Sesemann rakensi 1708 sahan Anteronjokeen Näätälässä, jossa hänellä oli kaksi rusthollia.³ Se oli yksikehäinen ja kymmenteräinen ja lienee ollut ensimmäinen ohutteräsaha Suomessa. Vuonna 1709 tammikuussa David meni naimisiin Maria Fresen, runoilija Jakob Fresen serkun kanssa. Hänellä oli talo lähellä entistä Harmaiden veljesten luostaria.

Sillä aikaa sota läheni kaupunkia uudelleen. Maaliskuun lopussa 1710 Viipuria alettiin piirittää toistamiseen. Venäläisten tykkituli oli tuhoisaa, vaurioittaen sekä kaupungin muureja että sen rakennuksia. Sesemannin avioparia piiritys koetteli raskaasti. Heidän lähellä kaupungin pohjoismuuria sijaitseva talonsa ja kaikki heidän irto-omaisuutensa tuhoutuivat ankarassa pommituksessa. Kun sekä ammuksella että muonavarat olivat loppumaisillaan, oli Viipurin linnoituksen vihdoin antauduttava sitkeän vastarinnan jälkeen kesäkuun 13. päivänä.

Piirityksen päätyttyä asukkaiden elämä puoliksi raunioituneessa kaupungissa oli ankeaa. Hävityksen lisäksi vaivasi elintarvikepula, ja sotilashallinnon ankaraus pakkomajoituksineen koettiin alkuaikoina ylen raskaaksi. Vähitellen tilanne kuitenkin

² Ranta, Raimo, Kaakkois Suomi sodan varjossa 1700–1709. *Historiallinen Arkisto* 1990, s. 297.

³ Ahvenainen, Jorma, *Suomen sahatteollisuuden historia*. Porvoo 1984, s. 59.

David Seseman

Loonawärdigste Allmänligt Rönning!

Jag är för Guds Rönng Majestät Storon är jag för en
Katan i Siggets undersåttigt försörja,
Sinnem år 1710. vid Naden Wyborgs och Baliga
Öfvergång, jag med flera andra med Gutes och
Wasson Kommit under följande wakt, jag försörja
med Gud iudastiga Gist, sedan till wakt partie
utkom när till Wyborg till lifälla för allena
Såga undan, och således wädgjet min Gutes och Wasson

Jag i Wyborg i försörja klada Gressombua.
Allmänligt Rönning! Nilsen, alla för Guds
Rönng Majestät brigun och således wädgjet undan
fösta af min försörja Rönng Majestät till Gutes;
De Waden jag Allmänligt Rönning, vad för en Rönng Majestät
Lofsta redwändeliga och således min Gutes
och Wasson klada klada, och låta underst Gutes
ral Lieutenent Lybeker yron du Waden wälst,
att min Gutes och Wasson Widen delwa utgåslad,
weldigst wälst Gutes Rönng Majestät som fösta
pa Hets Wälst, eller och wälst min Gutes wälst
utan Nilsen Gutes Rönng Majestät till Gutes
Widen wälst till Widen, att wälst delwa
Gutes wälst Rönng Majestät och Wyborg till Gutes
Gutes Gud Widen för en Rönng Majestät Gutes
att wälst min Gutes wälst wälst Gutes
Rönng Majestät och Wasson wälst, som till min Gutes
Widen

Loonawärdigste Allmänligt Rönning
För en Rönng Majestät

Loonawärdigste Allmänligt Rönning
David Seseman
för den Widen
Wyborg

vakiintui. Uuden pääkaupungin Pietarin rakennustyöt vaativat valtavasti rakennustarvikkeita, ja Viipurin merenkulku vapautui entisen pääkaupungin Tukholman asettamista rajoituksista. Sodassa hävitetyt sahat Viipurin ympäristössä saatiin toimintakuntoon, ja sahatavaran vienti käynnistyi ensiksi Pietariin ja vuonna 1712 sodasta huolimatta myös Hollantiin.

Talonsa menettäneen Sesemannin pariskunnan asema oli piirityksen jälkeen edelleen sangen vaikea. Heille oli samana vuonna syntynyt tytär Anna Maria. Näätälän rusthollit ja ennen kaikkea Anteronjoen saha tarjosivat Davidille kuitenkin tiettyjä mahdollisuuksia. Ilmeisesti hän käynnisti piirityksen keskeyttämän sahaustoiminnan uudelleen. Sitten, hänen ollessaan käymässä Näätälässä vuoden 1711 heinäkuussa, ruotsalainen partio sieppasi hänet, vieden hänet mukanaan omalle puolelleen. David koki eron Viipuriin jääneestä perheestään raskaasti. Vuosien mittaan hän kirjoitti Turusta ja sittemmin Tukholmasta toistuvasti anomuksia kuninkaalle saadakseen turvattoman perheensä vaihtomenettelyllä pois miehityksestä Viipurista (kirjeet 1–4).⁴

Ensimmäisessä kirjeessä 1712 (kuva 1) hän pyytää että vaimo lapsineen vaihdettaisiin joko Turun linnassa säilytettävään kahteen venäläiseen kauppiaseen tai heinäkuussa Pietarin ja Viipurin välisellä merialueella kaapatuun kauppias-kisälliin Jefrein Finoffiin.

Toisessa, 1712 tai 1713 lähetetyssä kirjeessä hän kuvaa miten partio yllättäen sieppasi hänet Näätälässä, miten julman vihollisen pommit tuhosivat hänen talonsa ja koko hänen vaatimattoman omaisuutensa ja miten hänen vaimonsa ja kaksi lasta jäivät kurjuuteen Viipuriin. Tämä osoittaa hänen saaneen tiedon, että hänen vaimonsa oli synnyttänyt pojan 19.1. Voidaan olettaa, että partio oli operoinut Jäaskestä käsin.⁵ Samassa kirjeessä hän kertoo myös, miten hän omalla kustannuksellaan oli aseistanut kaksi tykkimiestä, jotka nyt palvelivat Suomen armeijassa. Vedoten perheensä kurjaan tilaan hän anoo, että kaksi venäläistä kulkukauppiasta, jotka toivat elintarvikkeita myytäväksi ja nyt ovat Turun linnassa vangittuina, vaihdettaisiin hänen vaimoonsa ja lapsiinsa.

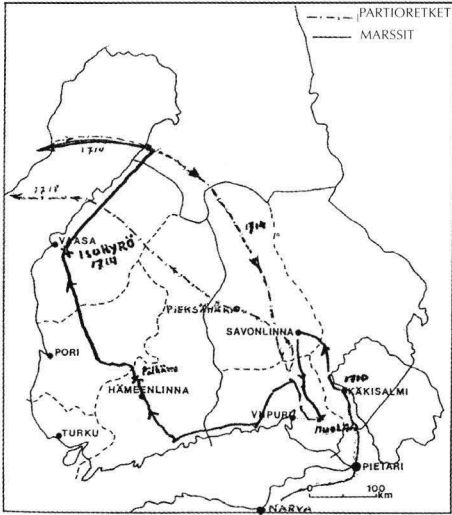
Kolmannessa, Tukholmasta 1713 tai 1714 lähetetyssä kirjeessä hän pyytää, että kaksi Tukholmassa vangittuna olevaa Aunuksen talonpoikaa, jotka keväällä aikoivat tuoda elintarvikkeita myytäväksi Viipuriin, vaihdettaisiin hänen vaimoonsa ja lapsiinsa. Viimeisessä, ehkä 1716 tai 1717 lähetetyssä kirjeessä hän toistaa edellisessä kirjeessä esittämänsä huolen ja anoo, että hänen perheensä vaihdettaisiin porvari Carl Tobinin (Dobbin) puolisoon, jota Dobbin kuulemma on tulossa noutamaan Tukholmasta takaisin Viipuriin.

Tämä viimeinen kirje oli enteellinen. Oliko suora matkustamisyhteys Viipurista Tukholmaan avautunut? Sesemannin pariskunnalle syntyi Viipurissa 1719 kolmas lapsi, Jakob Johan, edelleen 1720 poika Filip, kaksi rintalapsina kuollutta 1721 ja 1723 sekä Conrad 1725. Tämä merkinnee sitä, että David Sesemann on mahdollisesti palannut vuoden 1718 elokuun jälkeen Viipuriin, siis silloin kun ruotsalaiset ja venäläiset kävivät vakavia rauhanneuvotteluja Ahvenanmaalla. Mutta porvari Carl Dobbin kuoli yksinään Viipurissa.⁶

⁴ David Sesemannin kirjeet kuninkaalle, Riksarkivet, Stockholm.

⁵ Ruuth, J. V., *Viborgs stads historia*, Bilaga II. Helsingfors 1906, s.1139.

⁶ Förteckning över Wiborgs stads invånare den 23 August Anno 1718. Riksarkivet, Tukholma; kopio Kansallisarkisto, Helsinki.

Kuva 5. Mickel Swartzin marssit Ison Vihan aikana.

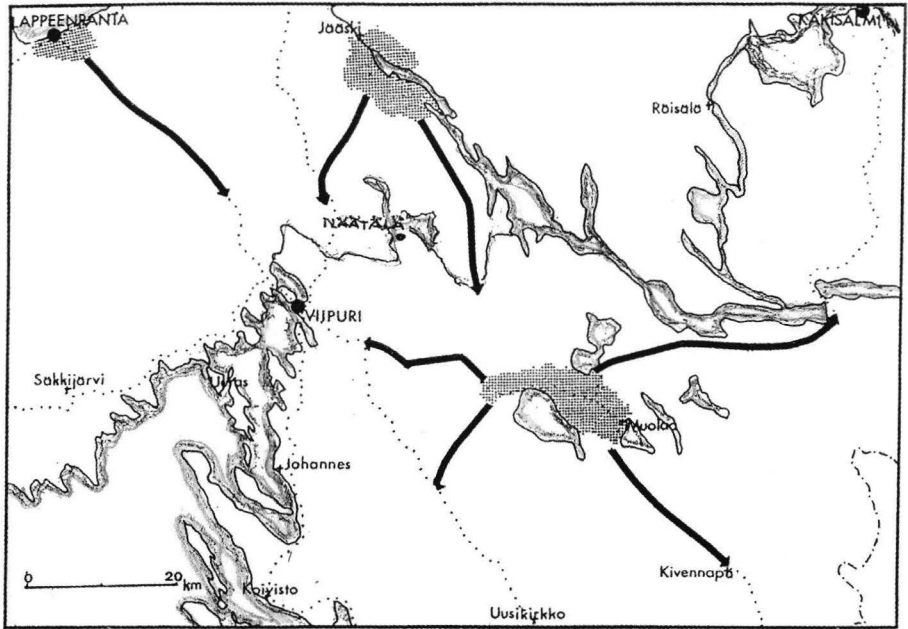
Mickel Swartzin elämänvaiheet sodan aikana

Mickel Swartz syntyi 10.9.1697 Narvan kaupungissa Viron ja Inkerin rajalla. Hänen vanhemmistaan ei ole tietoa. On mahdollista, että isä olisi kuulunut Narvan linnoituksen varuskuntaan.⁷ Swartz aloitti sotilasuransa astumalla 1707 neljätoistavuotiaana palvelukseen pillipiiparina majuri Hornin rykmenttiin. Vuonna 1713 hänet siirrettiin rumpaliksi Savon rykmenttiin. Hän oli mukana Käkisalmen piirityksessä ja antautumisessa 1710, mutta pääsi sopimuksen mukaan varuskuntasaahtueen vartioimana turvaan Savonlinnaan. Seuraavana vuonna hän osallistui sotatoimiin Viipurin ja Pietarin välisellä alueella.

Osallistuttuaan 1713 majuri Fientdin johtamiin tiedusteluoperaatioihin Hämeessä Swartz ylennettiin korpraaliksi ja heti perään varusmestariksi. Hän osallistui myös Pälkäneen taisteluun ja vuoden 1714 talvella Kyrön taisteluun, minkä jälkeen hänet komennettiin majuri Ehrnroothin joukkoihin hoitamaan väenottoa miehitetyssä Savossa. Hän palasi monen seikkailun jälkeen rykmenttiin mukanaan 30 karannutta sotamiestä ja alokasta. Syyskuussa hän siirtyi armeijan mukana Raahesta Ruotsiin. Toukokuussa 1715 hän lähti Uumajan seudulta eversti von Wrightin johtaman vapaaehtoisretkikunnan mukana Suomeen. Puumalassa retkikunta häiritsi laivaliikennettä ja joutui jatkossa moneen kahakkaan venäläisten kanssa. Mickel Swartz ylennettiin 24.10.1716 furiiriksi everstilutnantin komppaniaan, ja 17.7.1717 hänet siirrettiin Pieksämäen komppaniaan ja edelleen 30.12 furiiriksi everstilutnantin komppaniaan.

Vuonna 1718 Schwartz osallistui Savon rykmentin mukana syksyllä K. G. Armfeltin johtamaan Norjan sotaretkeen Trondheimin suunnalla. Kuninkaan kaaduttua 30. 11 Fredrikstenin linnoituksen luona Armfeltin joukot joutuivat vetäytyessään Kölin yli rajuun lumimyrskyyn, ja 2 500 sotilasta paleltui kuoliaaksi. Vuonna 1719 Swartz ylennettiin 28.2. Kuopion komppanian kersantiksi ja Ängermanlandissa loka-mar-

⁷ Förteckning över Wiborgs stads invånare den 23 August, s. 1–2.

Kuva 6. Stiernschantzin ja Armfeltin operaatiot Kannaksella v. 1711.

raskuussa suoritetussa katselmuksessa hänet ylennettiin 27.11 saman komppanian vääpeliksi.

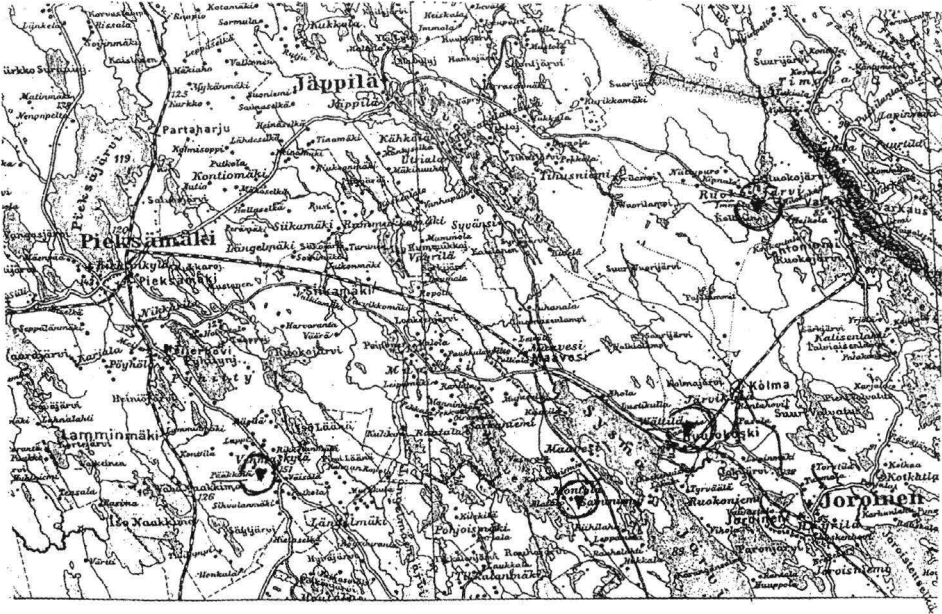
Saman katselmuksen asiakirjoissa mainitaan Hulkkolan ruodun Lauri Laitisen, Suontientaipaleen ruodun nro 24 Markku Ikosen, Vauhkolan ruodun Gustaf Ollongrenin sekä komppanian piiparin tulleen otetuiksi 1717 Pieksämäeltä täydennykseksi.⁸ Pieksämäen Paakkolan sotilasvirkatalon haltijana mainitaan 1717 Mickel Swartz, joka samalla toimi komppanian majoittajana.⁹ Tähän liittyen on huomattava, että Ruotsin armeijan päällystön ja alipäällystön Pieksämäen sotilasvirkatalojen (Uuhimäki, Nikkarila, Nevanpelto, Kilkalanmäki, Virmaskylä, Paakkola) käyttö henkilövuosissa laskettuna lähti jyrkkään nousuun vuodesta 1716 lähtien, yhdestä vuonna 1715 kahteen vuonna 1716, nousten kuuteen vuosina 1718 ja 1719, minkä jälkeen se laski yhteen vuonna 1721. Rauhanteon jälkeen 1721 Mickel Swartz palasi Ruotsista Suomeen ja asettui Järvelän vääpelipuustelliin Joroisissa 1723. Samana vuonna Swartz nai lesken Maria Ambrusinin. Tämä oli rovasti Paulus Heintsiuksen ja Anna Rouhianan tytär, joka oli perheineen paennut Viipurista Savitaipaleen kautta Joroisiin. Hän oli siellä vuoden 1717 alussa avioitunut Sortavalan porvarin Erik Ambrusinin kanssa, joka kaupungin valtauksen jälkeen asettui Joroisten Montolaan. Suvun perimätiedon mukaan Mickel ja Maria Hintze olivat aikoinaan salaisesti kihlautuneet. Jonkun vuoden kuluttua Swartz tapasi Marian uudelleen nyt Ambrusinin vaimona ja vihdoin, Ambrusinin kuoltua 1720, sodan jälkeen uudelleen surevana leskenä. Mickel Swartz ja Maria Ambrusin avioituivat 1723 ja ostivat 1724 Vättilän (entinen Lappala) puustellin, jonne asettuivat asumaan.¹⁰

⁸ Lappalainen, Pekka, *Pieksämäen seudun historia*. Pieksämäki 1961, s. 358.

⁹ Ibid.

¹⁰ Enckell, Jarl, *Vättilä, släktkrönika*, Helsinki 1969, s. 4–6.

Kuva 7. Paikat jotka liittyvät Mickel Swartzin oleskeluun Pieksämäen pitäjässä.

Sodan loppuvaihe

Edellä kuvatut Sesemanin ja Swartzin elämänvaiheet isonvihan aikana herättävät hämmennystä. Arvoitukseksi jäävät vuodet 1716–18, jolloin Sesemann palasi perheensä luo Viipuriin ja Swartz puolivirallisesti toimeenpani väenottoa venäläisten miehittämällä Pieksämäellä. Käytiinkö tänä aikana lainkaan sotaa vakinaisten sotajoukkojen välillä vai vallitsiko julistamaton aselepo? Aselepoon viittaavat yllämainitut väenotot 1717–18 Norjan retkeä varten

Nämä paikallistason tapahtumat heijastavat ilmeisesti Suuren Pohjan sodan yleiskehitystä. Tänä aikana Kaarle XII kävi salaisia neuvotteluja kaikkien vastustajiensa kanssa, mutta hän ei voinut luopua Norjaan ilmeisesti pakkomielteen tavoin kohdistuvasta piintymästä. Kaikki nämä vuodet 1716–18 hän valmisteli tätä operaatiota. Varustelun vaikutukset herättivät kansassa tyytymättömyyttä, joka lähinnä kohdistui Görtziin. Tämän onnistui käynnistää avoimet rauhanneuvottelut venäläisten kanssa Ahvenanmaalla 1718.¹¹ Samana vuonna Ruotsi aloitti hyökkäyksensä Norjaan, elokuussa Armfeldtin johdolla kohti Trondheimia ja lokakuussa Kaarle XII:n johdolla Etelä-Norjaan. Kaarlen joukot juutuivat kuitenkin kiinni Fredrikstenin linnoituksen edustalle. Hän johti piiritystä henkilökohtaisesti. Marraskuun 30:nä päivänä musketin kuula surmasi kuninkaan hänen tähestäessään linnoituksen muurien edessä olevasta juoksuhaudasta. Hesse-niläinen puolue prinssi Fredrikin johdolla otti välittömästi vallan ohjaket käsiinsä. Fredrikstenin piirityksestä luovuttiin ja armeija aloitti vetäytymisen. Sillä aikaa Görtz oli Ahvenanmaalla saanut vaikeiden neuvottelujen jälkeen venäläisiltä tarjouksen rau-

¹¹ Ranta, Raimo, *Kaakkois-Suomi kiistan rauhanneuvottelussa 1718–21 ja 1743*, Viipurin Suomalaisen Kirjallisuusseuran toimitteita 7, 1985, s. 2–3.

hansuunnitelmalle, jonka mukaan Ruotsin oli luovutettava Venäjälle Liivinmaa, Inkeri, Käkisalmen läänin eteläosa sekä Kannas ja Viipuri ympäristöineen.¹² Matkalla kuninkaan uuden rauhantarjouksen kanssa hänet pidätettiin Etelä-Ruotsissa ensimmäinen joulukuuta 1718 ja tuomittiin kuolemaan kuukautta myöhemmin. Rauhanneuvottelut keskeytyivät kuukausiksi, eivätkä Ruotsin hallituksen uudet yhteydenotot Venäjään johtaneet tulokseen. Sen seurauksena Venäjän laivasto hävitti Ruotsin rannikkoa. Eri-laisilla aluemyönnytyksillä Pohjois-Saksassa Ruotsi osti itselleen rauhan Hannoverin, Preussin ja Tanskan kanssa vuonna 1719. Mutta rauha Venäjän kanssa syntyi vasta pitkien neuvottelujen jälkeen elokuussa 1721 Turussa, niiden ehtojen perusteella, jotka Görtz oli tuonut marras-joulukuussa 1718 Ahvenanmaalta.

Avoimet kysymykset

Voidaan kysyä, miksi Kaarle XII niin itsepäisesti antautui Norjan piintymykselleen vaikkei Tanska sodan aikana riistänyt yhtään palaa Ruotsin aluetta. Tanska oli kuitenkin valloittanut Holsteinin, Görtzin kotimaan. Kaarle ei osoittanut mitään myötätuntoa Venäjän miehittämille alueille, kuten Suomelle, vaikka se vanhastaan oli laskettu Ruotsin valtakunnan ydinalueisiin. Kiistatonta on, että Ruotsin ekspansion suuntautuminen Norjaan oli Venäjän kannalta erittäin otollista, aivan kuten sata vuotta myöhemmin Aleksanteri I:n aikana. Kaarlen itsepäisyyttä ja määrätietoisuutta sotasuunnitelmissaan vuosina 1716–18 ei voi selittää ilman Pietarin ja Görtzin taustavaikutusta. Sen vuoksi Viipurin porvari David Sesemannin ja kersantti Mickel Swartzin kohtalot isonvihan aikana osaltaan ehkä heijastavat erästä Suuren Pohjan sodan kätettyä puolta.

Liite: David Sesemanin kirjeet kuninkaalle

Kirje 1

Stormächtigste Allernådigste Konung !

Inför Eders Kongl. Maj:ts Thron är jag föranlåten i djupaste underdånighet föredraga hurusom A^o 1710 wid staden Wijborgz olyckeliga öfvergång iag med flere andre med Huströ och Barn kommit under fiendens macht doch sedermera med Gudz underliga hielp, sedan ett vårt partie ankom när till Wijborg fick tillfälle då allena föllja undan, och således nödgat min Huströ och Barn der i Wijborg i största elende Qwarlembna.

Allernådigste Konung ! Nu som alla eders Kongl. Maj:ts trogne och således nödlidande undersåtare afv en särdehles Kongl. Nåd haff sig att hugna, då Beder iag alderunderdånigst, det Eder Kongl. Maj:ts täcktes aldramildeligast ansen detta min Huströ och Barns elende tillstånd och låta medest Hr General Lieutenant Lybecker giöra den Nådiga anstalt, at min Huströ och Barn kunde blifwa uthwäxlade, antingen emot 2^{ne} Ryska Kiöpmän som sittia på Åbo Slätt, eller och emot ene Kiöpmän Gesäll från Muscow Benämnd Jeffrein Effian [Constan?] Finoff hwilken förlⁿ Julii Månad

---

¹² Ibid., s. 10–11.

af våra blifvit på siöln emellan Pettersburg och Wijborg till fånga tagen. Herren Gud Beveke Eders Kongl. Majjts Hierta at vijsa mig des ringa undersåthe denna store Nåd och Barnhertigheet, som till min död framhärda

Stormächtigste Allernådigste Konung
Eders Kongl. Majjts
Underdånigste och
troplichtigste undersåthe
David Seseman
För detta Bårgare i Wijborg.

Kirje 2

Stormächtigste allra Nådigste Konung

Såsom iag tillika med alla de andre af Borgerskapet i Wijborg blef quarhållen, och under hans Zariske Majjts lydno tvungen när Staden A° 1710 in Junij månad beklagl. öfvergick, så har iag däremot hafft den

Nåden af Gudh at ett af våra partier mig derifrån tagit A° 1711 i Julio då jag var på mit rusthåld Nettelä 2 mihl ifrån Wijborg belegit. Men min K^a hustru och 2^c små baren mig till stoor afsaknadh nödgas der quarblifva uthi eet mycket uselt tillståndh förmedelst det at bommerna som den grymma fienden så heftigt in kastade, eij allenast mit huus uthan och all min lilla egendoms aldeles förderfwat. Men endock till at wisa min underdåniga plicht emot min nådige Konung haf^e iag då iag war i Wijborg med bekostnad utpracticerat 2^c artolleri betienter medh hustru och baren, hvilka nu tiena wedh armen här i finlandh. Ty är inför Eders Kongl. Majjts höga Kongl. troon iag föranlåten worden framkomma, med underdånig anhållan, Eders Kongl. Majjt^s-täcktes allre nådigasta behierta de minas mycket miserable tillstånd, hwar uthi de nuförtijden swäwa, och förinna mig den nåden at pahr af dhe gemena Kiöp-Ryssar som åth Wijborg hafva fört några Matwahror till fals, och nu på Åbo Slått sittja fångne, kunde mot min K^a hustru och barn blifva utbytte, hälst emedan sådane personer ändoch eij kunna giöra hans Zarisake Majjts. någon serdeles tienst, mot en sådan hög beprislig och oförlickl. nådh som Eders Kongl. Majjt mig Sin underdånigste Undersåte här uthinnan bewisar woherder Gudh vijsserligen medh all wellsignelse rijckeligt belönandes hvarom iag medh de

Mijna ouphörligt uthi mina Böner bedier, skall i afwachten af een Nådig Bönhörelse framhärda till min död iag oförändrat.

Stormächtigste allra Nådigste Konung
Eders Kongl. Majjt^s
underdånigste och tropligtigste
undersåte
David Seseman.

Kirje 3

Stormächtigste aller nådigste Konung

Såsom iagh tillika med alla de andre/n af Borgerskapet i Wijbor» blif^t quarhållen och under hans Zariske Majjts lydne tvungen när Stadhen efter dhen svåra belägring A° 1710 in Juni klageligen öfvergick så har iagh deremot hafft den stora nådhen af Gudh at ett

af våra partier mig derifrån tagit A^o 1711 i Juli då iag war på mina 2^e Rusthåld Nättälä 2 Muhl ef^r Wijborg belägit uthrester. Men min K^a hustru och 2^e små barn mig till stoor afsaknad nödgades där i Staden quarblifwa uthi ett mycket uselt tillstånd förmedelst det at bommerna som den grymme fienden så häfftigt inkastade eij allenast mit huus uthan och all min lilla egendom aldeles fördärvat. Men endock till ät vijsa min underdåniga pligt mot min nådige Konung hafver iag då iag hwahr i Wijborg medh bekostnadh utpracticerat 2^e artolleri betienter medh hustru oca barn hwilka nu tiena medh armen i finlandh som eljest iembte garnisonen hade blift bortförde des uthan haf^e iagh 2^e Ryttare till dato medh maht hållit, ehuru wähl sielfa Rustholden under fienden ligia. faller för den skull in för Eders Kongl. Majt^s höga Kongl. troon allerunderdånigst behierta dhe minas mycket miserable tillståndh hwar uthi dhe nu swäwa och förinna mig den nådhen at pahr af dhe gemena Ollonits bonder som här i Stockholms Stadh äro fångne, hwilka embnat I währas föra några mathwahrer till fahls i Wljborg kunde mot min K^a hustru och barn blif^a utbytte hälst emedan sådana personer ändock eij kunna giöra hans Zariska Maljtz någon seredeles dienst, mot en sådan högbepriislig och oförljcklicklig nådh som Eders Kongl. Majjt. mig sin underdånigste undersåte bewijsar hwarder Gudh med all wälsignelse rijckel. belönandes hwarom iag medh dhe mina ouphörl^a uthi mina böner bidja skall. I afwaktan af en nådig bönhörelse framhårdar till min död oförändrat.

Stormächtigste allernådieste Konug

Eders Kongl. Majt^s

underdånigste och troplichigste

undersåte

David Seseman.

Kirje 4

Stormächtigste allernådigste Konung

Såsom iag tillika med alla dhe andren af Borgerskapet i Wijborg blef quarhållen och under hans Zahriske Mtz. Lydne twungen när Stadhen A^o 1710 i juni månadt efter en hårdh uthstånden 13 weckors belegring beklagelig öfwer gick. Då hafwer iag däremot haft den stoorå nådhen af Gudh att ett af våra partijer mig där ifrån tagit A^o 1711 in juli då iag war på mit rusthåld Nättällä 2 Muhl ifrån Stadhen belägen. Men min K^a Hustru och 2^{ne} små barn mig till stoor afsacknadh samma gång träffade hwara i staden ock sålunda nödgades där quar blifwa. Ty är nu för Eders Kongl. Maijts höga Kongl. Troon jag föranlåten worden framkomma medh underdånig anhållan, Eders Kongl. Maijts täcktes aller nådigast behierta dhe minas mycket miserabla tillståndh hwar uthinnan dhe nu genom denna skilnadhen äro råckandhe, och förinna mig d nådhen, det kunde min hustru och barn blifwa uthbytta emot min för detta hvarandhe med borgarens Carel Tobins [Carl Dobbin?] hustru, som nu förtijdhen skall ifrån Wijborg hvara kommen at söckia hoos Eders Kongl. Maijts för sin K^a hustru ifrån Stockholm till Wijborg tillbaka, som gaf sig på flykten för Stadens belägring Mot en sådan högbbepriislig och oförljckl. Nådh som Eders Kongl. Maijts mig sin underdånigste undersåte bewijsar hwarder Gudh medh all wälsignelse belohnnandes. I afwachten af een Nådig bönhörelse framhårdar till min dödh oförändrat.

Stormächtigste aller Nådigste Konung

Eders Kongl. Maijts.

Underdånigste och tropligtigste

Undersåte

David Seseman.